
Останнім часом спостерігається тенденція до проявів жорстокості та насильства серед підлітків, які вони знімають на фото-, відеокамери та мобільні телефони. Особливу тривогу викликають не тільки прогресуюча відчуженість, підвищена тривожність, духовна спустошеність дітей, а й їхній цинізм, жорстокість, агресивність. Тому існує нагальна потреба в удосконаленні системи профілактичної роботи серед неповнолітніх

ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА СЕРЕД ДІТЕЙ ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Види соціальної профілактики насильства

Визначають такі основні види соціальної профілактики насильства у молодіжному середовищі: *первинна, вторинна та третинна*. Кожний з видів профілактики має свої особливості.

До *первинної соціальної профілактики насильства* відноситься формування активного стилю життя, який забезпечує реалізацію прав, задоволення потреб та інтересів особистості. Профілактична робота тут носить інформаційний характер, оскільки спрямована на формування в особистості неприйняття та категоричну відмову від маніпуляції.

Первинна соціальна профілактика насильства серед дітей та учнівської молоді може бути проведена шляхом включення цієї проблеми в плани виховної роботи навчальних закладів як компонент профілактики негативних явищ в учнівському середовищі (проведення тематичних класних годин).

Вторинна соціальна профілактика насильства є груповою. Метою цього виду профілактики є зміна ризикованої малоадаптивної поведінки на адаптивну. У результаті цієї профілактики передбачається зміна ставлення особистості до себе та оточуючих, навчання навичкам поведінки в ситуаціях, які можуть призвести до насильства.

Вторинна соціальна профілактика насильства може проводитися шляхом розроблення та проведення тренінгів для дітей підліткового віку та учнівської молоді з проблем насильства.

Третинна соціальна профілактика спрямована на інтегрування в соціальне середовище осіб, які потерпіли від насильства. Третинна профілактика передбачає виявлення причин та особливостей поведінки молодшої особи, які призвели до виникнення проблеми. Тобто, як бачимо, цей вид профілактики проводиться на особистісному рівні. Важливо, щоб цю роботу вів фахівець психологічної служби школи.

Просвітницька робота серед учнів

Одним із найважливіших напрямів профілактичної діяльності, спрямованої на протидію насильству в умовах навчального закладу, є

просвітницька робота серед дітей та учнівської молоді.

Просвітницьку роботу проводять, як правило, фахівці психологічної служби навчального закладу (практичні психологи, соціальні педагоги) у взаємодії з адміністрацією та класними керівниками учнівських колективів.

Фахівці визначають такі основні форми просвітницької роботи щодо попередження насильства:

- лекційна робота;
- організація конкурсів, фестивалів, акцій;
- організація клубів з правових знань;
- лекторії (кіно, відео) правових знань;
- організація на базі навчального закладу консультативних пунктів, де всі учасники навчально-виховного процесу можуть отримати консультації практичного психолога, соціального педагога, юриста, де можна провести зустрічі з працівниками правоохоронних органів.

Слід зауважити, робота з роз'яснення та вивчення чинного законодавства, міжнародних актів проводиться з урахуванням вікових, індивідуальних особливостей дітей та учнівської молоді.

Колективні форми й методи навчально-виховної роботи (міні-лекції, бесіди, диспути, усні журнали, кінолекторії та ін.) охоплюють одночасно велику кількість підлітків та молоді, сприяють створенню їхнього позитивного настрою.

Проведення профілактичних заходів щодо насильства серед дітей та учнівської молоді сприяє формуванню правосвідомості та правової поведінки учнів, відповідальності за своє життя, розвиває активність, самостійність, творчість, створює умови для самореалізації особистості учня.

Напрями діяльності з дітьми з проявами агресивної поведінки

На думку фахівців, у роботі з дітьми з проявами агресивної поведінки педагогічну діяльність треба спрямовувати на:

- корекцію взаємовідносин з оточуючими;
- подолання егоцентризму (характерної риси агресорів);
- розвиток стійкого і виразного інтересу до якого-небудь виду діяльності;
- виховання вольових рис характеру (уміння доводити справу до кінця, досягати поставленої мети, уміння стримувати себе, зокрема в конфліктній ситуації);
- тренування уваги, спокою, терпіння (рекомендовано в таких випадках: конструювання, моделювання, випалювання, різьба по дереву, витинання, вишивання).

Не слід дітям із вираженою агресивністю доручати керівництво однолітками чи молодшими дітьми – це може спровокувати прояви

жорстокості. Так званих агресорів треба вчити аналізувати свої почуття і почуття інших людей, також вчити з розумінням ставитися до індивідуальних відмінностей у різних людей, вчити справлятися з міжособистісними проблемами цивілізованим шляхом¹.

Профілактична робота з педагогічним колективом

Одночасно робота з профілактики насильства повинна проводитися з педагогічними працівниками та батьківською громадськістю.

Для роботи з педагогічним колективом практичним психологам навчального закладу необхідно брати участь у роботі тематичних педагогічних нарад, на яких робити повідомлення про інноваційні технології навчально-виховного процесу, інтегрування педагогічну практику останніх досягнень педагогіки та психології з питань навчання та виховання учнів різних вікових категорій, проводити психологічний супровід молодих вчителів, а також роботу з профілактики емоційного вигорання.

Профілактична робота з батьківською громадськістю

Робота з батьківською громадськістю передбачає використання як просвітницьких форм і методів роботи, так і практичних занять. Розглянемо основні форми роботи з батьками.

1. Батьківські збори – робота з колективом батьків. Це форма організації спільної діяльності батьків, учителів, практичного психолога та соціального педагога, яка передбачає їх спілкування щоб, обговорити актуальні питання навчання і виховання, ухвалення рішень.

2. Консультації – форма роботи з батьками, яка передбачає надання фахівцями психологічної служби допомоги батькам з різних проблем родинного виховання.

3. Педагогічний консилиум – форма спілкування учнів, учителів, фахівців психологічної служби навчального закладу та батьків, метою якої є: цілісне, різнобічне вивчення особистості учня, вироблення

Серед форм насильства, які трапляються у навчальних закладах, переважають такі:

- образи, приниження, використання образливих прізвиськ, бойкот;
- побиття, копняки, запотилічники, неприємні дотики до тіла;
- псування майна іншої особи,
- позбавлення їжі та грошей.

За результатами дослідження, проведеного Всеукраїнською громадською організацією Жіночий консорціум України у навчальних закладах Вінницької, Кіровоградської, Київської та Черкаської областей

¹ Словінська Т.О., Карасканова С.В., Коваль Н.Л., Смирнова Н.Л. Захист прав дитини – протидія жорстокості та насилля. – Миколаїв, 2010.

єдиної педагогічної позиції; визначення головних напрямів удосконалення виховного процесу зусиллями вчителів, батьків, самого учня; тренінги спілкування, методики оволодіння аутотренінгом.

4. Лекція – послідовний монологічний виклад узагальнених знань. Види лекцій: лекція-інструктаж, лекція-показ, лекція-репортаж, науково-популярна.

5. Семінар – активна форма просвіти батьків. Передбачає попередню самостійну роботу батьків і вчителів з вивчення літератури, підготовка виступів, доповідей, тез, запитань. Практичний психолог заздалегідь оголошує тему семінару; після виступів здійснюється обмін думками.

Механізм взаємодії учасників навчально-виховного процесу у разі виявлення випадку жорстокого поводження дітей

Найчастіше насильство до дітей чинять:

— інші діти (95%), батьки (68%) та дорослі, які працюють із дітьми (39%);

— від 24% до 37% дітей зазнають насильства вдома, на вулиці, у школі.

Частота випадків насильства варіює від практично щоденного до декількох разів на місяць

За результатами дослідження, проведеного Всеукраїнською громадською організацією Жіночий консорціум України у навчальних закладах Вінницької, Кіровоградської Київської та Черкаської областей

За дотримання законодавства щодо захисту прав неповнолітніх у навчальному закладі відповідальність несе керівник навчального закладу. Тому в кожному навчальному закладі повинно бути проведено оцінювання службових приміщень (роздягальні, душові кабінки, туалетні кімнати) та шкільного подвір'я на предмет небезпеки (Тобто переглянути, у яких з них діти та підлітки можуть бути ізольованими та травмованими.)

З метою профілактики випадків насильства необхідно посилити контроль за чергуванням вчителів на перервах.

Адже учні всіх вікових категорій не повинні залишатися без нагляду дорослих.

Варто також розробити внутрішньо-шкільний механізм взаємодії учасників навчально-виховного процесу з виявлення випадків жорстокого поводження з дітьми та реагування на них. Нижче ми пропонуємо алгоритм дій працівників навчального закладу освіти (розроблено С. Буровим – експертом з прав людини) у разі виявлення факту насильства над дитиною.

Алгоритм дій працівника навчального закладу у разі виявлення випадку насильства над дитиною

1. У випадках, коли ви маєте підозри жорстокого поводження з дитиною або є реальна загроза його вчинення (удома, з боку однолітків, інших працівників навчального закладу або інших осіб),

ваші дії:

Повідомити про це в усній чи письмовій формі адміністрацію навчального закладу.

Самостійно письмово повідомити про це територіальний підрозділ служби у справах дітей за місцем проживання дитини.

Самостійно повідомити про виявлений факт жорстокого поводження з дитиною кримінальну міліцію у справах дітей або будь-якого працівника органів внутрішніх справ.

2. У випадках, коли до вас звернулася дитина з усною скаргою щодо жорстокого поводження з нею, ваші дії:

Оформити звернення дитини у письмовій формі та передати його до адміністрації навчального закладу;

Оформити звернення дитини у письмовій формі та передати його до територіального підрозділу служби у справах дітей;

Оформити звернення дитини у письмовій формі та передати його до органів внутрішніх справ;

Повідомити про це в усній чи письмовій формі від свого імені вказані (перераховані) вище органи.

3. У випадках, коли ви стали свідком жорстокого поводження з дитиною, ваші дії:

Якомога швидше повідомити про цей факт адміністрацію навчального закладу;

Одночасно повідомити територіальний підрозділ служби у справах дітей та міліцію.

Дії адміністрації навчального закладу у разі отримання повідомлення про жорстоке поводження з дитиною

У разі звернення дитини, її батьків (осіб, які їх замінюють) або працівника навчального закладу до представника адміністрації навчального закладу щодо жорстокого поводження з нею адміністратор зобов'язаний, якщо звернення (повідомлення) усне, оформити це повідомлення письмово, зазначивши, від кого та коли (дата, час) воно отримано. Звернення має бути оформлене належним чином, відповідно до вимог Закону України «Про звернення громадян» (має бути зазначено прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання громадянина, викладено суть порушеного питання; письмове звернення повинно бути підписано заявником (заявниками) із зазначенням дати. Необхідно терміново (протягом однієї доби) передати цей документ до територіального підрозділу Служби у

Ствердно відповіли про те, що зазнають насильства в школі

— 65% дівчат та 50% хлопців у віці 9-11 років;
— 84% дівчат та 70% хлопців у віці 12-14 років;
— 56% дівчат та 51% хлопців у віці 15-16 років.

За результатами дослідження, проведеного Всеукраїнською громадською організацією Жіночий консорціум України у навчальних закладах Вінницької, Кіровоградської, Київської та Черкаської областей

справах дітей за місцем проживання дитини.

Служба у справах дітей має належним чином зареєструвати це повідомлення відповідно до вимог законодавства України.

Чого не слід робити

За жодних умов не треба замовчувати виявлені факти жорстокого поводження з дитиною або реальної загрози вчинення насильства над нею. По-перше, нехтування проблемою призводить до погіршення ситуації та може вилитися в набагато гірші наслідки. По-друге, навчальний заклад несе відповідальність за дотримання норм законодавства щодо захисту прав дитини, а тому керівник навчального закладу може притягнути педагогічних працівників у зв'язку з порушенням правових норм навчально-виховного процесу до дисциплінарної відповідальності.

Також не слід намагатися самотужки вирішити проблему. Це може призвести до порушення законодавства та може бути небезпечним. Далі справа є компетенцією установ, організацій і посадових осіб, до яких було передано звернення чи повідомлення.

Законодавством передбачено інформування заявника (особи, яка здійснила повідомлення або звернення), а також у самому зверненні може бути зазначено, що заявник бажає бути поінформованим про подальший перебіг справи, бути присутнім під час розгляду звернення).

Рекомендації щодо організації роботи з попередження насильства серед неповнолітніх

У навчальному закладі необхідно розробити план дій з профілактики насильства серед неповнолітніх та запровадити систему постійного відслідковування випадків насильства серед дітей та учнівської молоді, виявлення дітей-агресорів.

Фахівці психологічної служби повинні організувати системну роботу з вторинного та третинного видів профілактики з дітьми, що мають схильність до насильства. За необхідності залучати до цієї роботи фахівців Служби у справах дітей та правоохоронних органів.

Важливо не залишати поза увагою батьків таких дітей. Також потрібна робота з класними колективами, яка має плануватися і реалізовуватися згідно із загальною програмою надання соціально-педагогічної та психологічної допомоги дитині-агресору та дітям, які постраждали від його дій.

Робота психологічної служби навчального закладу з попередження насильства серед дітей та учнівської молоді повинна бути спрямована на

- проведення заходів з профілактики негативних звичок, жорстокої та протиправної поведінки серед неповнолітніх;
- здійснення, спільно з центрами соціальних служб для сім'ї,

дітей та молоді, соціального інспектування сімей, у яких батьки схильні до недбалого ставлення до дітей;

— створення на базі навчальних закладів консультативних пунктів для учнів, батьків та вчителів, де можна отримати консультацію психолога, соціального педагога та юриста;

— проведення групових тренінгів та індивідуальної роботи з молоддю у наданні допомоги для вирішення особистих проблем;

— наповнення змістом з урахуванням останніх досягнень у педагогіці та психології просвітницької роботи (проведення виховних годин), спрямованої на корекцію та розвиток ціннісних орієнтацій учнів;

— активніше залучення батьків до профілактичної роботи з дітьми. Через батьків можна доносити до дітей інформацію про загальні способи попередження ситуацій насильства та наявні форми допомоги, яку дитина може отримати на базі школи. Це особливо стосується дітей молодшого віку;

Не слід дітям із вираженою агресивністю доручати керівництво однолітками чи молодшими дітьми – це може спровокувати прояви жорстокості.

— надання більшої уваги статевої ролі вихованню дітей, зокрема через вираження особистісних симпатій.

Однією з можливих форм роботи, спрямованої на профілактику насильства у навчальному закладі, може бути шкільна медіація – вирішення конфліктних ситуацій примиренням сторін через знаходження оптимального варіанта подолання проблеми, що задовольняє обидві сторони, за взаємного бажання сторін знайти вихід із ситуації.